

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2019-2-18>

Голубович І.В.

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та основ загально гуманітарного знання
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ ПРОКОПОВИЧ Л.В.
«ТЕАТРАЛЬНІСТЬ В СОЦІОКОМУНІКАТИВНИХ ПРОЯВАХ КУЛЬТУРИ:
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ»**

Погляд на деякі соціокультурні явища, інститути, процеси, як на театр, набуває все більшого поширення в гуманітарних науках. Підвищення зацікавленості до театральності різних форм буття обумовлена процесами, які в дискурсі філософії оформлюються в концепцію «поворотів» – перформативного, медіального, іконічного, просторового, семіотичного тощо.

Складність, багатоаспектність, міждисциплінарність досліджень цих процесів потребує такого методологічного апарату, який сформувався (і продовжує формуватись) в царині соціальної філософії. Адже саме цей апарат дозволяє досліджувати стан суспільства як цілісної системи, виявляти загальні закони і рушійні сили його функціонування, вивчати складні моделі і форми взаємозв'язків у системі «особистість – суспільство – культура». Оскільки театральність проявляється майже у всіх цих вимірах і контекстах, тема, заявлена в монографії, є актуальною.

Зазвичай, прояви театральності в культурі та соціумі досліджуються в таких аспектах: історико-філософський аспект гри, ритуалу, артистизму; погляд на театральність, як властивість театру, як вираження його видової специфіки; міжжанровий аспект, в якому театральність розуміється як загальнохудожня риса, засіб художньої виразності; екзистенціальний аспект в театральності творів мистецтва; структурно-семіотична аналітика театральності і театру як культурного тексту; соціальний аспект театральності як елемента соціокультурного простору і особливої форми соціальної комунікації. Л.В. Прокопович зосереджується на соціально-комунікативному аспекті, роблячи при цьому наголос на тому, що не лише театральність є специфічною формою комунікації, а й комунікація є визначальною характеристикою театральності. Тобто у житті театральність виникає лише в умовах публічності, при наявності умовних «актора» і «публіки», і коли між ними здійснюється акт комунікації. Це важливе уточнення дослідниця робить на підставі того, що першоелементом виникнення драми і театру, як видів мистецтва, став діалог. Отже, і театральність соціальних відносин неможливо розглядати без цієї складової.

Такий підхід до осмислення сутності й форм соціальної реальності не лише складає наукову новизну роботи та визначає її місце серед інших досліджень з подібної тематики, а й дозволив виявити та відповідним чином проаналізувати риси театральності в різноманітних сферах людської діяльності – від створення художніх текстів до іміджмейкінгу та політичної сфери. «На перший погляд тематика питань, що висвітлюються в даній монографії, та емпіричного матеріалу, на базі якого проводились дослідження, може здатись занадто різноплановою, мозаїчною, – пише авторка у вступі. – Але ця «мозаїчність» обумовлена завданням, скажімо так, другого плану – показати різноманіття соціальних форм, моделей, ситуацій та процесів, в яких поєднуються дві рушійні сили культури – комунікація та театральність буття».

Так, дійсно, строкатість емпіричного матеріалу не може не впасти в око. Але в даному випадку це є виправданим, бо авторці дійсно вдалося отримати важливі результати при аналізі театральності комунікацій в кожній з цих сфер. Тим паче, що дослідниці вдається поєднувати різні, здавалось би, сфери спільним понятійним апаратом. Наприклад, осмислення специфіки соціокультурних комунікацій в сфері моди, театралізації міського середовища завдяки інтерактивним арт-об'єктам, створення персональних «театрів» у повсякденні за допомогою іміджмейкінгу дослідниця веде через поняття «сценічного простору».

Розвиваючи ідеї Р. Барта, Ж. Липовецького, О.В. Скалацької, О.А. Бакеркіної та інших дослідників, які феномен моди розглядали в культурно-смысловому та перформативно-

просторовому контекстах, Л. Прокопович звертає увагу на те, що покази нових колекцій одягу і аксесуарів вже давно є не лише частиною fashion-індустрії, а й важливими соціокультурними подіями. При цьому вони завжди мають ознаки перформативності та відбуваються у відповідно організованому просторі, що, власне, і дає підстави розглядати їх як театральні дії: зі сценою (подіум), акторами (манекенниці), драматургією (дизайнер), режисурою, сценографією і, обов'язково, – із глядачами. Комунікації, які виникають в середині цих «спектаклів», іноді виходять за їх межі, впливаючи на різні культурні процеси та формуючи певні соціальні відносини.

Такий самий ефект – коли театралізація якогось локального комунікативного простору дозволяє долати його межі та виходити у більш широкий соціальний простір, – Л. Прокопович виявила і в музейній сфері; і в літературних та фольклорних текстах, де головними персонажами є трікстери; і в іміджмейкінгу, як в засобі створення «театру» повсякдення.

В територіальному іміджмейкінгу цей ефект набуває ще більшої соціальної «виразності». Це Л. Прокопович показала на прикладі інтерактивних арт-об'єктів, які не лише є цікавими елементами міської архітектури, а й здатні утворювати простір, головним чинником «соціалізації» якого є соціокультурна, творча, комунікативна активність мешканців міста. Цей висновок дав дослідниці підстави запропонувати власне визначення простору інтерактивних арт-об'єктів – як предметно-сміслового, системотворчого явища, наділене театральними-креативними потенціями, які проявляються в соціокультурних комунікаціях різних видів.

Застосовуючи це визначення до аналізу особливостей територіального іміджмейкінгу Одеси (на прикладі арт-об'єкту «Древо пізнання» на території Одеського національного політехнічного університету), Л. Прокопович доводить, що імідж міста складається не лише із зовнішньої атрибутики та історичної репутації, а й із специфічних рис населення, які, власне, і створюють особливий характер та неповторний «колерит» міста.

Дослідження в цьому напрямку є досить перспективними не лише в дискурсі соціальної філософії, а й сучасної урбаністики, філософської антропології тощо. Тому вважаю, що публікація результатів дослідження Л. Прокопович буде корисною для подальшого розгортання цих дискурсів.

Щодо театралізації повсякдення, то до осмислення цієї форми соціальної реальності Л. Прокопович застосовує не лише поняття культурної ідентичності, а й метафоричні концепти «маска» та «ляльковий театр» буття. Спираючись на багатий емпіричний матеріал та теоретичну базу, створену різними вченими, мислителями та митцями, авторка доходить оригінального висновку про необхідність перефразування відомої максими про те, що весь світ – театр, а люди в ньому – актори. Вона стверджує, що «кожна людина – театр». І пропонує сприймати сучасний світ як сукупність індивідуальних, особистісних «театрів», де «грають всі, грають щось спільне, і при цьому – кожен своє».

Можливо, такий погляд став би у нагоді в глобальній дискусії, яка наразі точиться навколо питання політики ідентичності в умовах трансформації сучасного суспільства. Сутність і перебіг цієї дискусії Л. Прокопович також висвітлює, показуючи, як вона загострилася після публікацій Варгаса Льоси та Френсіса Фукуями. Всі констатують подрібнення суспільства на все більшу кількість соціальних груп та суперечки між ними. Проте по-різному осмислюють і оцінюють цю ситуацію. Л. Прокопович, виходячи зі свого погляду на театральність сучасної соціальної реальності, вважає це запорукою культурного різноманіття, яке є необхідним для розвитку соціуму як складної системи.

Тому і стан «соціального хаосу» розглядає під цим кутом, вважаючи, що театралізація життя є одним із способів «впоратись із психологічним дискомфортом та екзистенційними страхами в умовах соціального хаосу».

В цілому, монографія Л. Прокопович є цікавою, завершеною науковою працею. Всі завдання, що були поставлені для досягнення мети дослідження, вирішені, висновки обґрунтовані. Дотримано і всіх формальних вимог до подібного роду наукових праць (об'єм, структура, наявність певної кількості опублікованих статей у фахових виданнях тощо).

Тому вважаю, що дана монографія відповідає нормативним вимогам і може бути рекомендованою для видання.